

М.В. Мокляк, канд. екон. наук, доцент
Полтавський національний технічний університет ім. Ю. Кондратюка

ТЕНДЕНЦІЇ ФОРМУВАННЯ ПОПИТУ І ПРОПОЗИЦІЇ НА РИНКУ АГРАРНОЇ ПРОДУКЦІЇ У ПОЛТАВСЬКІЙ ОБЛАСТІ

Постановка проблеми у загальному вигляді. У сучасних умовах розвитку економіки України вагома роль належить становленню аграрного ринку, оскільки він виконує низку завдань, які сприяють гарантуванню продовольчої безпеки держави (забезпечує ресурсами переробну галузь, населення - продовольством, створює можливості для розвитку малого підприємництва в сільській місцевості, сприяє зниженню безробіття на селі).

Ринок продукції аграрних підприємств характеризують два чинники: один – це попит, який формується теорією поведінки споживача; другий – це пропозиція, яка формується затратами виробника.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання дослідження ринку аграрної продукції знаходили своє відображення у працях таких українських вчених, як: О.В. Березін, С.В. Васильчак, В.М. Гладій, Н.М. Міщенко, С.В. Мочерний, П.Т. Саблук, О.М. Шпичак [1-5] та ін., проте зазначені проблеми потребують подальшого глибокого вивчення та пошуку шляхів удосконалення.

Мета статті. Здійснити діагностику тенденцій формування попиту і пропозиції на продукцію аграрних підприємств у Полтавській області.

Виклад основного матеріалу. Ми дослідили основні чинники формування попиту і пропозиції на продукцію аграрних підприємств у Полтавській області. За територією Полтавська область є найбільшою серед областей лісостепової зони (2875 тис. га). Забезпеченість трудовими ресурсами сільської місцевості (0,6 млн) є більш високою порівняно із сусідніми Черкаською (0,4 млн) і Дніпропетровською (0,5 млн) областями, але істотно поступається Правобережному Лісостепу, зокрема, Вінницькій (0,8 млн), Хмельницькій (0,7 млн) і Тернопільській (0,7 млн) областям. Чисельність міського населення в області сягає 1 млн осіб, що більше, ніж у Черкаській (0,8 млн), але менше, ніж у Дніпропетровській (3 млн) областях [1]. Зазначене впливає на формування природно-ресурсного потенціалу виробництва продукції аграрних підприємств.

Рівень забезпеченості населення України, зокрема Полтавської області, у 2012 р. основними продуктами харчування визначає попит на продукцію аграрних підприємств (таблиця). Дані таблиці дають нам підставу зробити такі висновки:

- споживання хлібопродуктів, яєць, овочів, картоплі у Полтавській області у 2012 р. перевищувало раціональні норми споживання відповідно на 17,5 кг; 18 шт, 11,2 кг; 15,2 кг на одну особу у рік;

- споживання м'ясо- та молокопродуктів у регіоні є недостатнім, зокрема, недоодержано 27,2 кг м'яса і 160,3 кг молокопродуктів.

Оцінка стану споживання продукції аграрних підприємств свідчить, що в регіоні ще не створено відповідних передумов щодо забезпечення потреб ринку продовольчої продукції. Нині споживання продуктів харчування значно відстає від збалансованого раціону, що визначений Державною цільовою програмою розвитку українського села на період до 2015 р. [2, с. 47]. Погіршується асортиментний набір продовольства: споживання продуктів тваринного походження (м'яса, молока, рибопродуктів), а також цукру, плодів, ягід та винограду зменшується, а хлібобулочних виробів і картоплі збільшується. Загалом така тенденція має негативний характер, оскільки споживання основних продуктів залежить від обсягів виробництва продукції аграрних підприємств в області.

Показники формування попиту на основні продукти харчування населення України та Полтавської області у 2012 р. [1]

(кг на одну особу в рік)

Найменування продовольчої продукції	Мінімальні норми	Раціональні норми	Фактичне споживання у 2012 р.		Відхилення від раціональних норм споживання (+,-)	
			Україна	Полтавська область	Україна	Полтавська область
Хліб і хлібопродукти (у перерахунку на борошно)	94	101	111	118,5	10	17,5
М'ясо і м'ясопродукти (у перерахунку на м'ясо)	52	80	52	52,8	-28	-27,2
Молоко і молокопродукти (у перерахунку на молоко)	341	380	206	219,7	-174	-160,3

Риба і рибопродукти	12	20	14,5	13,9	-5,5	-6,1
Яйця (шт.)	231	290	290	308	0	18
Овочі та баштанні	105	161	144	172,2	-17	11,2
Плоди, ягоди та виноград	68	90	48	49,8	-42	-40,2
Картопля	96	124	128	139,2	4	15,2
Цукор	32	38	37	36,1	-1	-1,9
Олія рослинна	8	13	14,6	13,2	1,6	0,2

Аграрне виробництво Полтавської області спеціалізується на виробництві зернових (основна культура – озима пшениця), а також технічних та кормових культур, овочів, картоплі. Найбільшу питому вагу у структурі посівних площ у 2012 р. посідали зернові – 55 %, у т.ч. озима пшениця – 15 %.

У 2012 р. зменшилося виробництво продукції аграрних підприємств порівняно з 2010 р. на 10,6 %, зокрема, у сільгосп підприємствах усіх форм власності – на 12,6 %, а в господарствах населення – на 8,2 % [1].

Попит на продукцію аграрних підприємств формують виробники різної форми власності. Аналіз діяльності суб'єктів господарювання Полтавської області свідчить про збільшення обсягів виробництва у господарствах населення у загальному обсязі виробництва аграрної продукції, особливо цю тенденцію простежуємо в галузі рослинництва – від 888,2 млн грн у 2000 р. до 1964,8 млн грн у 2012 р. Зростає виробництво картоплі, овочів, плодів та ягід у господарствах населення.

Переробні підприємства, що функціонують на ринку тваринницької продукції, мають значно менші можливості для сировинного забезпечення. Виробництво валової продукції галузі тваринництва в усіх категоріях господарств у 2012 р. збільшилося порівняно з 2010 р. на 9,6 % [1].

Обсяги товарної продукції аграрних підприємств у харчовій промисловості у 2012 р. зросли порівняно з 2000 р. на 71,8 % [1]. Проте через неналежну координацію роботи підприємств харчової промисловості неефективно використовують виробничі потужності, сировину відправляють за межі області. Таким чином, недоотримання харчових норм продуктів харчування білкової основи негативно впливає на розвиток кожної людини та на тривалість життя населення. Щодо Полтавської області, то кількість населення у 2012 р. порівняно з 2000 р. зменшилася на 280,5 тис. осіб, зокрема кількість міського населення зменшилася на 106,2 тис. осіб, а сільського – на 198,3 тис. осіб [1].

Полтавська область володіє багатими земельними ресурсами. Сільськогосподарські угіддя на 01.01.2013 р. становили 2169,9 тис. га, або 75,5 % загальної площі області, при цьому частка ріллі становила

1768,2 тис. га, площа пасовищ і сіножаті дорівнювала 202,0 тис. га та 162,1 тис. га відповідно [1].

Економічний потенціал продовольчого комплексу Полтавської області базується на оцінках земельних і трудових ресурсів, а також потенційного попиту на продукцію аграрних підприємств на продовольчих ринках міст. Науковці виділяють два сектори економіки продовольчого комплексу:

1) експортно орієнтовані територіальні системи господарств, які інтегрують підприємства харчової промисловості;

2) господарства населення, які поєднують процеси виробництва аграрної продукції, її споживання, накопичення запасів продукції і ресурсів, зокрема, худоби, птахів тощо [4, с. 436].

Соціально-економічна ефективність продовольчого комплексу істотно знизилася. Характерними ознаками цього процесу є зниження рівня споживання продукції аграрних підприємств, зокрема дефіцит ресурсів продукції тваринницького походження. Монополісти, більшість з яких використовують іноземний капітал, не мають мотивації для вирішення соціальних проблем, зокрема сільського населення. Серед проблем розвитку є структуризація ринку за ознаками джерел формування ресурсів: торгівля і сільський ринок. За даними обстежень родин сільських і міських жителів, що проводить Держкомстат України, «нині родини з найвищими доходами споживають на душу у рік: м'яса – 100 кг, молокопродуктів у перерахунку на молоко – понад 700 кг, яєць – понад 500 шт., тобто майже у два рази більше, ніж визначено на 2015 р. рекомендованими нормами» [5, с. 98]. Однак купівельна спроможність більшої частини населення перебуває на низькому рівні.

Одна з головних засад продовольчої безпеки на перспективу – докорінна зміна соціальної політики держави, зокрема сприяння підвищенню купівельної спроможності населення. У свою чергу, збільшення реальних доходів населення має бути спрямовано, перш за все, на забезпечення повноцінного харчування.

Збалансований розвиток аграрного виробництва та збуту продукції аграрних підприємств з орієнтацією на першочергове задоволення потреб внутрішнього ринку і нарощення експортного потенціалу АПК передбачає утвердження наукових концепцій відродження всіх його галузей, подолання недоліків, що трапляються під час визначення перспектив розвитку ринку продукції аграрних підприємств. Дослідження параметрів продовольчої безпеки Полтавського регіону проводили з урахуванням граничного споживчого кошика, затвердженого постановою Уряду України у 2000 р. Регіон лісостепової зони найбільше забезпечений

ресурсами, тому є всі умови для повного забезпечення населення Полтавської області продовольчими товарами.

Важливо визначити соціальні пріоритети продовольчої безпеки щодо обсягів продукції тваринництва (молоко, м'ясо, яйця). Нині є проблема недостатнього споживання повноцінних білків, які містять продукти тваринного походження і задовольняють потреби організму людини у незамінних амінокислотах. Молоко і продукти його переробки є незамінним елементом харчування людини, а для дітей – обов'язковим складником здорового фізіологічного розвитку. Однак фонд споживання молочних продуктів з 1990 р. скорочувався пропорційно їхньому виробництву [3, с. 4].

Висновки. Не може бути загальних підходів до розвитку аграрного виробництва та збуту продукції аграрних підприємств, але автор вважає, що реформування аграрного сектора можна досягти на основі якісного поліпшення таких чинників: державної підтримки розвитку життєво необхідних галузей; механізмів координації процесу пристосування аграрних підприємств до ринкових умов; процесу завершення земельної реформи; усунення диспаритету цін на продукцію аграрних підприємств; впровадження енергоощадних, екологічно чистих технологій; інвестиційно-інноваційної діяльності.

Таким чином, аналіз чинників формування попиту і пропозиції на продукцію аграрних підприємств дає підстави виділити такі переваги продовольчого ринку Полтавщини: зручне транспортно-економічне розміщення території для формування гуртових спеціалізованих продовольчих ринків, у т.ч. зернового, плодоовочевого, для формування зовнішньоекономічних та міжрегіональних зв'язків щодо реалізації продукції аграрних підприємств; достатнє ресурсне забезпечення переробних галузей рослиннопереробного циклу.

Бібліографічний список: 1. Дані Головного управління статистики у Полтавській області. – Режим доступу: <http://poltavastat.pi.net.ua>. 2. Березін О.В. Інфраструктура ринку аграрної продукції в Полтавській області / О.В. Березін, М.В. Мокляк // Економіка АПК. – 2011. – № 4. – С. 45–50. 3. Саблук П.Т. Аграрним реформам - усвідомлений розвиток / П.Т. Саблук // Економіка АПК. – 2012. – № 6. – С. 3-5. 4. Саблук П.Т. Глобалізація і продовольство: монографія / П.Т. Саблук, О.Г. Білорус, В.І. Власов. – К.: ННЦ «ІАЕ», 2008. – 632 с. 5. Ємність внутрішнього споживчого ринку сільськогосподарської продукції та продовольства: монографія / О.М. Шпичак, Ю.О. Лупенко, В.М. Жук [та ін.]. – К.: ННЦ «ІАЕ», 2013.– 180 с.

Мокляк М.В. Тенденции формирования спроса и предложения на рынке аграрной продукции в Полтавской области. Доказана зависимость спроса от предложения на продукцию аграрных предприятий, исследованы основные факторы формирования указанных категорий в Полтавской области. Обнаружено, что в области не создано соответствующих предпосылок для обеспечения потребностей рынка продовольственной продукции. Обосновано, что сейчас потребление продуктов питания не соответствует рациональным нормам, нарушается его структура.

Mokl'ak M. The trends of demand and supply formation at agricultural products market in Poltava region. Found that there was not created appropriate prerequisites in the region to meet the needs of the market food products. Substantiated that now food consumption does not correspond to rational standards, violated its structure.